

DE | DEMOCRACY
JU | JUSTICE
RE | REFORMS

ФОРМУВАННЯ НОВОГО ВЕРХОВНОГО СУДУ: КЛЮЧОВІ УРОКИ

СІЧЕНЬ 2018

Аналітичний огляд підготовлено за підтримки Європейського Союзу експертами громадських організацій:

Центр політико-правових реформ	у межах проекту «Посилення ролі громадянського суспільства у забезпеченні демократичних реформ і якості державної влади»
Фундація ДЕЮРЕ	у межах проекту «Адвокація та комунікація судової реформи в Україні»

АВТОРИ:

Роман Куйбіда – заступник голови правління Центру політико-правових реформ, к.ю.н., член Ради з питань судової реформи

Борис Малишев – експерт проекту «Посилення ролі громадянського суспільства у забезпеченні демократичних реформ і якості державної влади», д.ю.н.

Тарас Шепель – експерт проекту «Адвокація та комунікація судової реформи в Україні», співзасновник Фундації ДЕЮРЕ

Роман Марусенко – експерт проекту «Адвокація та комунікація судової реформи в Україні», к.ю.н., психолог

Зміст цієї публікації є виключною відповідальністю громадських організацій «Центр політико-правових реформ» і «Фундація ДЕЮРЕ» і в жодному разі не відображає погляди Європейського Союзу чи Центру демократії та верховенства права.

I. ВСТУП	4
II. СТВОРЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ	5
II (a). Вимоги закону щодо формування нового Верховного Суду	5
II (b). Процес утворення нового Верховного Суду	6
II (c). Формування складу нового Верховного Суду	6
II (d). Призначення очільників нового Верховного Суду і формування палат	7
III. МЕТОДОЛОГІЯ ДЛЯ ВІДБОРУ СУДДІВ І ЇЇ ДОТРИМАННЯ	9
III (a). Вимоги закону щодо методології	9
III (b). Непідтверджена якість методології оцінювання	9
III (c). Непослідовність використання мінімальних допустимих балів	10
III (d). Проблеми застосування окремих психологічних тестів	13
IV. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ КОНКУРЕНТНИХ УМОВ	17
IV (a). Можливість використання засобів зв'язку під час іспиту	17
IV (b). Ідентичність практичного завдання судовій справі, яку вирішували окремі кандидати	18
IV (c). Вибіркове врахування висновків ГРД	20
IV (d). Неналежна перевірка кандидатів компетентними державними органами	20
V. ПРОЗОРИСТЬ І ЗРОЗУМІЛІСТЬ РЕЗУЛЬТАТІВ ОЦІНЮВАННЯ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА ТА КАНДИДАТІВ	22
V (a). Вимоги закону щодо прозорості	22
V (b). Окремі досягнення у забезпеченні прозорості	23
V (c). Проблеми з оприлюдненням досьє і рішень ВККС	23
V (d). Непрозорість результатів оцінювання	25
V (e). Неочевидність мотивів відхилення висновків ГРД з боку ВККС	27
VI. ДОТРИМАННЯ БЕЗСТОРОННОСТІ ТА НЕЗАЛЕЖНОСТІ ПІД ЧАС ВІДБОРУ	30
VI (a). Вимоги закону щодо безсторонності та незалежності	30
VI (b). Проблеми безсторонності і незалежності членів ВККС	31
VI (c). Проблеми безсторонності та незалежності членів ВРП	31
VII. ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ	34

I. ВСТУП

1. У 2016 р. змінами до Конституції України та новим Законом України «Про судоустрій і статус суддів» була започаткована комплексна судова реформа. Зокрема, замість трьох вищих судів і Верховного Суду України створено єдиний Верховний Суд.
2. У листопаді 2017 р. в Україні на конкурсних засадах завершено формування складу нового Верховного Суду, який почав діяльність зі здійснення правосуддя у грудні того ж року.
3. Утворення нового Верховного Суду мало стати відповіддю на суспільний запит на оновлення та очищення суддівського корпусу, який протягом двох років після подій Революції Гідності так і не було задоволено.

Основними причинами незадоволення судами та низької довіри стали поширеність корупції у суддівському корпусі та політична залежність суддів.

4. Попередні заходи не дали бажаного результату. Так, Закон України «Про відновлення довіри до судової влади» 2014 р. усував від керівництва голів судів та передбачав обрання голів судів самим суддями кожного суду. У результаті виконання його норм у близько 80% судів судді обрали головами тих самих осіб, які займали ці посади раніше. Зазвичай голови судів і були тою ланкою, через яку політичні сили втручалися у здійснення правосуддя.

Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» 2015 р. мав на меті перезавантаження дисциплінарних та кадрових органів – Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (далі – ВККС) та Вищої ради юстиції. У результаті більшість в цих органах склали судді, які у результаті протидіяли очищенню в суддівському корпусі, натомість політичні сили налагодили ефективну співпрацю з цими органами.

5. Зміни до Конституції України та Закон України «Про судоустрій і статус суддів» заклали добру юридичну основу для очищення та оновлення суддівського корпусу та зміцнення незалежності суддів. Водночас лише впровадження в життя цих законів могло підтвердити ефективність цих заходів. Першим і найсуттєвішим заходом стало формування нового Верховного Суду – ідея формування нових судових органів на основі конкурсу [виходила](#) саме з громадського експертного середовища.

6. Відбір суддів до Верховного Суду тривав майже рік і включав проходження тестів на знання права, підготовку проекту судового рішення, психологічне тестування за чотирма методиками, співбесіду з кандидатами на основі сформованих досьє. Участь у співбесідах брали також представники Громадської ради доброчесності (далі – ГРД), яка сформована громадськими організаціями здебільшого із правників – адвокатів, науковців, правозахисників, а також із журналістів-розслідувачів.

7. Президент України [назвав](#) конкурс до нового Верховного Суду відкритим, унікальним та прозорим, з високим рівнем конкуренції, який проходив під дуже пильним наглядом громадськості, з прискіпливою перевіркою кандидатів всіма

антикорупційними органами.

8. Посли країн Великої Сімки [вказали](#), що «процес відбору суддів до Верховного Суду України був значно більш прозорим та конкурентним, ніж у попередні роки, що є ознакою поступу у здійсненні судової реформи в Україні. Ця реформа є критично важливою для просування української програми реформ та виконання вимог українських громадян, виходячи з їхніх чітко висловлених прагнень жити у сучасній та демократичній країні. Нові судді Верховного Суду, призначені Президентом Порошенком беруть на себе величезну відповідальність. Українські громадяни та міжнародна спільнота будуть пильно стежити за тим, як поведуться ці нові судді під час виконання своїх обов'язків та поза ними». У зв'язку з цим послы закликали усіх новопризначених суддів «виконувати свої зобов'язання щодо прозорості, незалежності, доброчесності та відданості принципам верховенства права. Вреїті-реїт, репуація та довіра до нового Верховного Суду залежатимуть від того, як він відповідатиме очікуванням громадян України».

При цьому Послы наголосили, що: «(б)агато уроків, вивчених під час здійснення цього першого кроку можуть бути застосовані при призначеннях, які залишається зробити у Верховному Суді, а також у апеляційних судах та судах першої інстанції. Результати відбору до Верховного Суду вказують на потребу більш ретельного аналізу процедур для подальшого покращення, а також продовження співпраці з громадянським суспільством для підтримання конструктивного діалогу з усіма зацікавленими сторонами. Діючи таким чином, Україна продовжуватиме розбудову інституцій доброчесності, що заслуговують на довіру та повагу громадян України».

9. Центр політико-правових реформ [повідомив](#) про те, що низка фактів підриває довіру до чесності конкурсу і закликав провести міжнародний аудит процедури відбору суддів нового Верховного Суду;

10. Це дослідження спрямоване на виявлення і систематизацію проблем та помилок, допущених під час формування нового Верховного Суду з метою запобігти цим проблемам у майбутньому – під час добору суддів до нових судів, а також у процедурах кваліфікаційного оцінювання суддів.

11. Дослідження проведено правниками Романом Куйбідою, Борисом Малишевим, Романом Марусенком, Тарасом Шепелем. Троє з них (Р. Куйбіда, Р., Марусенко, Т. Шепель) були безпосередніми учасниками конкурсу як члени ГРД. Для оцінки ступеню врахування органами добору суддів висновків ГРД аналітичне дослідження провів Борис Малишев.

II. СТВОРЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

II (а). Вимоги закону щодо формування нового Верховного Суду

12. Згідно з ч. 2 ст. 125 [Конституції України](#) (в редакції Закону № [1401-VIII](#) від 2 червня 2016 р.) суд утворюється, реорганізовується і ліквідовується законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя (далі – ВРП).

Водночас до 31 грудня 2017 р. утворення, реорганізацію та ліквідацію судів здійснює Президент України на підставі та у порядку, що визначені законом (п/п. 6 п. 16-1 Розділу XV Конституції України у редакції Закону [№ 1401-VIII](#) від 2 червня 2016 р.).

Відповідно до п. 4 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «[Про судоустрій і статус суддів](#)» від 2 червня 2016 р. новий Верховний Суд мав бути *утворений*, а судді *призначені* до його складу за результатами конкурсу *протягом шести місяців* з дня набрання чинності цим Законом, тобто до кінця березня 2017 р.

Законом [№ 2147-VIII](#) від 03 жовтня 2017 р. цей шестимісячний строк подовжено до 12 місяців, тобто до 30 вересня 2017 р. (відповідні зміни набрали чинності 29.11.2017)

13. Закон визначає, що для здійснення дій щодо реєстрації новоутвореного суду як юридичної особи та представництва такого суду як органу державної влади у зносинах з іншими особами Державна судова адміністрація України приймає рішення про призначення тимчасово виконуючого обов'язки керівника апарату новоутвореного суду (ч. 5 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р.).

II (b). Процес утворення нового Верховного Суду

14. Президент України не видавав указу про утворення цього суду – ні протягом продовженого до 12 місяців строку від набрання чинності Законом України «Про судоустрій і статус суддів», ні після цього.

15. 9 листопада 2017 р. Верховний Суд було зареєстровано тимчасово виконуючим обов'язки керівника апарату Верховного Суду В. Капустинським, якого напередодні було [призначено](#) Державною судовою адміністрацією України. У Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань відсутні дані про розпорядчий акт, на підставі якого створено юридичну особу.

16. Ситуація дуже відрізняється від формування Вищого суду з питань інтелектуальної власності – Президент України спочатку видав [указ](#) про утворення цього суду, а після цього – Вища кваліфікаційна комісія суддів [оголосила](#) про початок конкурсу на суддівські посади в ньому.

17. *Недотримання встановлених законом строків утворення нового Верховного Суду, відсутність указу Президента про утворення цього Суду, на жаль, є великим викликом для нового Верховного Суду, оскільки його слабкий юридичний фундамент завжди може дати тріщину, особливо, у разі зміни політичних еліт.*

II (c). Формування складу нового Верховного Суду

18. 28 жовтня 2016 р. Державна судова адміністрація України [визначила](#), що у складі нового Верховного Суду повинно бути 120 суддів – по 30 у кожному касаційному суді в його складі (цивільному, кримінальному, адміністративному і господарському).

19. 7 листопада 2016 р. ВККС [оголосила](#) конкурс на 120 суддівських посад у новому Верховному Суді.

Конкурс було закінчено лише 27 липня 2017 р., коли ВККС затвердила [рейтинги](#) кандидатів і [передала](#) рекомендації щодо 120 кандидатів до ВРП, щоб та внесла подання президенту про призначення їх судьями до нового Верховного Суду.

20. У жовтні 2017 р. ВРП внесла Президентові України подання на призначення 111 осіб судьями нового Верховного Суду, у листопаді внесено подання ще стосовно 5 осіб.

21. 10 листопада 2017 р. Президент видав [указ](#) про призначення 113 суддів Верховного Суду, і вони склали присягу (один кандидат [начебто сам попросив](#) його не призначати до перевірки законності його дій щодо звільнення з-під варті високопосадовця МВС, який після того переховувався від слідства і суду, а пізніше був засуджений за вбивство журналіста).

14 грудня 2017 р. було видано [указ](#) про призначення ще двох суддів.

22. Склад нового Верховного Суду призначено з порушенням встановлених законом строків (порушено навіть строки, які були подовжені подальшими законодавчими змінами). Призначення суддів поза межами цих строків також ставить під сумнів легітимність цього суду.

II (d). Призначення очільників нового Верховного Суду і формування палат

23. 30 листопада 2017 р. було проведено Пленум Верховного Суду, який обрав [головою](#) цього суду Валентину Данішевську (з числа трьох кандидатів) і [заступником голови](#) – Богдана Львова (з числа одного кандидата, тобто безальтернативно).

В. Данішевська є «вихідцем» з недержавного сектору і працювала у сфері реформ юстиції, має бездоганну репутацію, колись працювала суддею.

Водночас заступник голови Верховного Суду Б. Львов до призначення у цей суд очолював Вищий господарський суд України, який припинив роботу з початком діяльності нового Верховного Суду.

В. Данішевська, на відміну від Б. Львова до засідання Пленуму не претендувала на посаду очільника Верховного Суду.

24. На початку грудня 2017 р. судді касаційних судів у складі Верховного Суду обрали голів цих судів. Ними стали:

Б. Гулько (Касаційний цивільний суд) – до того очолював Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ;

С. Кравченко (Касаційний кримінальний суд) – був заступником Голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ;

М. Смокович (Касаційний адміністративний суд) – був заступником Голови і в.о. Голови Вищого адміністративного суду України;

Б. Львов (Касаційний господарський суд) – очолював Вищий господарський суд України.

Таким чином, головами усіх чотирьох касаційних судів у складі нового Верховного Суду стали виключно попередні очільники вищих спеціалізованих судів, які ліквідуються з початком роботи нового Верховного Суду.

Цікаво, що усі голови касаційних судів, крім одного (Б. Гулька), під час проведення конкурсу отримали [висновки](#) ГРД про невідповідність критеріям доброчесності та професійної етики – зокрема, за незаконне втручання в розподіл справ, невідповідність способу життя задекларованим доходам, сприяння суддям, які ухвалювали свавільні рішення щодо учасників Майдану, в уникненні відповідальності, приховування в декларації доброчесності факту ухвалення судового рішення, внаслідок якого Україна програла справу в Європейському суді з прав людини. Проте ці висновки не стали перешкодою для призначення їх на посади суддів і адміністративні посади в суді.

25. Посли Країн Великої Сімки [закликали](#) новопризначених суддів «будувати довіру громадськості, ретельно вивчаючи доброчесність кандидатів під час виборів голови Верховного Суду та голів його чотирьох палат». Однак, за винятком Голови Верховного Суду, інші керівні посади у новому Верховному Суді обійняли колишні керівники вищих судів, щодо доброчесності яких ГРД висловила серйозні застереження.

Більше того, за результатами [опитування](#) правників, яке провів Центр політико-правових реформ незадовго до початку роботи Верховного Суду, 68 відсотків респондентів поставили на перше місце як вимогу до майбутніх очільників Верховного Суду бездоганну репутацію та відсутність негативного висновку ГРД щодо їх кандидатур.

26. *Призначення переважної більшості очільників нового Верховного Суду з числа колишніх керівників вищих спеціалізованих судів, стосовно доброчесності яких були серйозні зауваження з боку ГРД, може свідчити про їх «просування» під час конкурсу саме з тим, щоб вони очолили касаційні суди. Також це може негативно позначитися на рівні довіри до нового суду.*

27. Згідно із Законом, кожен касаційний суд у складі Верховного Суду обирає по п'ять суддів до Великої Палати Верховного Суду. До складу Великої Палати Верховного Суду також входить Голова Верховного Суду за посадою (ч. 4 ст. 45 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Касаційні суди обрали до складу Великої палати по чотири судді – з тим, щоб більша кількість суддів залишилася у касаційних судах, на які ляже найбільше навантаження щодо розгляду справ.

Водночас під час обговорення цього питання деякі судді Верховного Суду висловлювали думку, що такий кількісний склад Великої палати не відповідає вимогам закону. Адже це ставить під ризик легітимність її майбутніх рішень, бо є сумніви стосовно того, чи відповідає Велика палата у такому складі вимозі ст. 6 Європейської конвенції про права людини про «суд, встановлений законом».

28. Таким чином, формування касаційними судами у складі Верховного Суду Великої палати у меншому кількісному складі, ніж визначає закон, може призвести до сумнівів у легітимності її рішень та можливих звернень до Європейського суду з прав людини.

III. МЕТОДОЛОГІЯ ДЛЯ ВІДБОРУ СУДДІВ І ЇЇ ДОТРИМАННЯ

III (а). Вимоги закону щодо методології

29. На конституційному рівні визначені три критерії, яким має відповідати суддя, – компетентність, доброчесність і професійна етика (ч. 3 ст. 127, пп. 4 п. 16¹ розділу XV Конституції України). Відповідно до закону, добір суддів нового Верховного Суду відбувався на конкурсних засадах за процедурою кваліфікаційного оцінювання. Повноваженням щодо встановлення порядку та методології кваліфікаційного оцінювання, показників відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засобів їх встановлення наділена ВККС (ч. 2 ст. 81, ч. 5 ст. 83 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Таким чином, ВККС мала широку дискрецію у визначенні процедур оцінювання кандидатів.

30. 3 листопада 2016 р. ВККС затвердила [Положення](#) про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення (далі – Положення)..

III (б). Непідтверджена якість методології оцінювання

31. ВККС не затвердила і не оприлюднила професіограму судді, – тобто «портрет ідеального судді» з переліком якостей, яким повинен відповідати такий суддя. Саме відштовхуючись від неї потрібно було би оцінювати кандидатів.

Крім того, деякі якості, що вимірювалися, одночасно використовувалися для оцінювання різних критеріїв. Наприклад, бали за «дисциплінованість» одночасно враховувалися при оцінюванні компетентності і професійної етики, бали за «чесність і порядність», «відсутність контрпродуктивних дій» – компетентності і доброчесності.

Це свідчить про відсутність достатньо чіткої і зрозумілої методології оцінювання. Придатність наявної методології для добору майбутніх суддів не підтверджена фахівцями.

Так, на сайті ВККС відсутня будь-яка інформація про проведення експертизи [Положення](#) фахівцями з оцінювання. Не вдалося знайти офіційні висновки щодо цього Положення на сайтах міжнародних організацій та проектів міжнародної

технічної допомоги. У публічному доступі відсутня будь-яка інформація щодо тестологічного аналітичного супроводу як розроблення методології, так і впровадження її у життя.

32. Водночас визначення ВККС результатів оцінювання під час конкурсу на підставі Положення отримало серйозні зауваження.

Президент Міжнародної громадської організації «Універсальна екзаменаційна мережа UENet» Сергій Мудрук [звернув увагу](#) на те, що за відсутності об'єктивних доказів валідності, надійності і точності здійснених тестувань результати конкурсу (рейтинг) не можуть вважатися обґрунтованими і доведеними. Адже міжнародні стандарти оцінювання вимагають визначення параметрів валідності, надійності і похибки таких тестувань. Лише визначивши і оцінивши їх допускається затверджувати результати тестувань.

С. Мудрук наголосив: *«В тестуваннях високих ставок, особливо такого рівня суспільної значимості, як конкурс до Верховного Суду, експертизу мають проводити зовнішні по відношенню до Комісії і її підрядників фахівці. Це рекомендують одні стандарти і прямо вимагають інші стандарти у сфері оцінювання компетенцій».*

Про проведення такої експертизи відкриті джерела інформації не містять.

Також за результатами своїх спостережень С. Мудрук висловив припущення про суттєвість похибки підсумкової оцінки, тоді як кандидати в рейтингу конкурують з різницею балів, що складає одиниці, навіть долі балів.

С. Мудрук звернув увагу ще на таку [проблему](#) як утаємниченість опису еталону особистісних якостей ідеального судді (так званої професіограми): *«Я відмовляюся розуміти, як можна в публічному державному конкурсі виставляти бали за ступінь відповідності еталону, і при цьому не давати опис цього еталона».* До речі, опис такої професіограми був [розроблений](#) за підтримки донорів, але інформації про його затвердження чи врахування ВККС під час конкурсу немає.

33. *Таким чином, ВККС не навела доказів як якості методології кваліфікаційного оцінювання, так і валідності, надійності і точності результатів її застосування, що підриває довіру до результатів конкурсу до нового Верховного Суду.*

III (с). Непослідовність використання мінімальних допустимих балів

34. Згідно з Положенням, ВККС не може прийняти рішення про підтвердження здатності здійснювати правосуддя суддею (кандидатом на посаду судді) у відповідному суді, якщо він отримав менші від мінімально допустимих балів за результатами іспиту та оцінювання критеріїв особистої і соціальної компетентності (п. 4 глави 6 Положення).

Мінімально допустимим є бал, отриманий за результатами оцінки критерію кваліфікаційного оцінювання, який дозволяє судді (кандидату на посаду судді) продовжувати участь у кваліфікаційному оцінюванні.

Мінімально допустимий бал має бути визначеним для:

- анонімного письмового тестування;
- виконання практичного завдання;
- тестувань при оцінюванні критеріїв особистої та соціальної компетентності (п. 4 глави 6 Положення).

35. 16 лютого 2017 р. ВККС [провела](#) анонімне тестування 613 кандидатів, які брали участь у конкурсі на посади суддів Верховного Суду, за результатами якого [визначила](#) мінімальний допустимий бал, а наступного дня [персоніфікувала](#) результати тестування.

Кандидати, які отримали менший за мінімально допустимий бал за результатами анонімного письмового тестування, не були допущені до виконання практичного завдання

21 лютого 2017 р. 520 кандидатів [виконали](#) практичне завдання. Після перевірки робіт, 28 березня 2017 р. ВККС [встановила](#) мінімально допустимий бал виконання практичного завдання і [персоніфікувала](#) результати.

Ці дії відповідають алгоритму, закладеному в Положенні.

36. 29 березня 2017 р. ВККС [визначила](#) мінімально допустимий бал за результатами першого етапу кваліфікаційного оцінювання «Іспит», що є сумою мінімально допустимих балів за тестування і практичне завдання. Такий мінімально допустимий бал не був передбачений Положенням і ВККС визначила його [після персоніфікації результатів](#).

ГРД [закликала](#) ВККС дати публічні пояснення відхилення від правил кваліфікаційного оцінювання, адже [більше 40 кандидатів](#), які отримали бал, нижчий за мінімальний для практичного завдання, але високий бал за результатами тестування, не припинили участі в конкурсі і були допущені до наступного етапу оцінювання. Троє з них у подальшому були призначені суддями Верховного Суду, а один – очолив Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду.

37. Цікаво, що в оцінюванні робіт кандидатів щодо виконання практичного завдання [спостерігалися](#) серйозні проблеми. Аналіз оцінок кандидатів за результатами виконання практичного завдання демонструє видимі відхилення від кривої нормального розподілу результатів до Касаційного адміністративного суду, що може свідчити про неоднаковий підхід до оцінювання до різних касаційних судів в структурі Верховного Суду, рівно як і про дихотомічне оцінювання правильності-неправильності рішення кандидатів всупереч оцінюванню показників, визначених [Положенням](#) (вміння систематизувати інформацію, логічно і послідовно обґрунтовувати мотиви тощо).

38. Протягом першої половини квітня 2017 р. кандидати, які набрали мінімально допустимий бал за результатами першого етапу кваліфікаційного оцінювання «Іспит», пройшли [тестування](#) особистих морально-психологічних якостей і загальних здібностей.

Водночас ВККС не визначила мінімального прохідного балу за результатами психологічних тестувань при оцінюванні критеріїв особистої та соціальної компетентності, незважаючи на те, що необхідність визначення такого балу встановлена Положенням.

Усі кандидати після проходження психологічного тестування продовжили участь у конкурсі, хоч участь частини з них могла бути припиненою, якби був визначений такий бал.

39. Таким чином, діяльність ВККС не повною мірою відповідала оприлюдненій нею методології:

- ВККС визначила не передбачений методологією сумарний мінімальний прохідний бал за результатами іспиту (анонімного тестування і виконання практичного завдання), що дало можливість декільком десяткам осіб, які не набрали мінімального прохідного балу за виконання практичного завдання, продовжувати участь у конкурсі. При цьому ВККС персоніфікувала результати іспиту перед тим, як остаточно визначити сумарний мінімальний прохідний бал за іспит;

- ВККС не визначила мінімально допустимого балу за результатами психологічного тестування, і всі кандидати, навіть з найгіршими показниками, змогли продовжити участь у конкурсі.

ВККС не дала офіційних роз'яснень на своєму сайті причин відхилення від методології.

40. Єдиним легальним поясненням встановлення останнього мінімального допустимого балу за іспит можуть бути положення ч. 1 і 10 ст. 85 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», які визначають, що кваліфікаційне оцінювання складається з двох етапів: 1) складення іспиту, 2) дослідження досьє та проведення співбесіди; за результатами одного етапу вирішується питання щодо допуску до іншого етапу.

Тож ВККС, виводячи загальний мінімальний прохідний бал за іспит як суму мінімальних прохідних балів за тестування і практичне завдання, могла виходити з тлумачення закону, що за результатами іспиту міг бути лише один мінімальний прохідний бал. Проте у разі такого тлумачення, ВККС не повинна була припиняти у конкурсі участь кандидатів одразу після тестування, адже ці кандидати могли «компенсувати» недобір балів під час тестування, добре виконавши практичне завдання.

Більше того, за такого тлумачення закону можна стверджувати про невідповідність методології ВККС закону, а також попередніх дій ВККС, коли вона окремо визначила мінімальний прохідний бал за наслідками тестування і не допустила кандидатів, які не набрали такий бал, до виконання практичного завдання.

Таким чином, дії ВККС не були послідовними ні в дотриманні закону, ні в дотриманні визначеної нею методології оцінювання.

41. Недотримання ВККС задалегідь оприлюдненої нею методології визначення результатів кваліфікаційного оцінювання безумовно вплинуло на результати конкурсу до нового Верховного Суду. Ймовірно відхилення від методології були допущені на користь конкретних кандидатів.

III (d). Проблеми застосування окремих психологічних тестів

42. Для тестування особистих морально-психологічних якостей і загальних здібностей кандидатів на посаду судді Верховного Суду ВККС [використала](#) чотири методики:

- 1) "General skills test" – досліджував рівень логічного, абстрактного та вербального мислення кандидатів;
- 2) "HCS Integrity Check" – перевіряв добросовісність кандидата, стійкість робочої мотивації тощо;
- 3) "BFQ-2" – визначав емоційну стабільність претендента, його рішучість та комунікативність;
- 4) "MMPI-2" – виявляв стресостійкість кандидата та психологічні ризики у зв'язку з перебуванням на певній посаді.

43. Найбільше запитань в контексті відбору суддів викликало застосування методики "HCS Integrity Check", розробленої болгарськими авторами. Болгарською мовою він називається [«Тест за лояльність»](#). На сайті українського провайдера психологічних тестів ТОВ [«ОС Україна»](#) назва цього тесту подається лише російською мовою – як [«Оценка благонадежности»](#). Тест [призначений](#) для вимірювання ставлення до дотримання соціальних та корпоративних норм.

Згідно з психометричним [паспортом](#) методики «HCS Integrity Check», її назва українською мовою подається як «Оцінка інтегративності». І призначена ця методика для «для вимірювання (діагностики) особистісної схильності дотримуватися соціальних, моральних та організаційних норм та правил. Методика є інструментом для оцінювання порядності, чесності та благонадійності (лояльності) як у процесі підбору кандидатів на роботу, так і при подальшому оцінюванні співробітників в фірмах і організаціях будь-якої форми власності».

Після [заяви](#) Центру політико правових реформ про сумнівність застосування цього тесту без адаптації для потреб відбору суддів ТОВ [«ОС Україна»](#) [пояснило](#):

«Методика HCS_Integrity Check вимірює «інтегративність» (добросовісність) як комплекс показників, зокрема: чесність, коректність, порядність, схильність до контрпродуктивних дій, вчиненню крадіжок, зловживанню службовим становищем, стійкість робочої мотивації. Таким чином, методологічно, опитувальник розроблений спеціально для оцінки всіх ризиків, що пов'язані з «добросовістю» представника тієї чи іншої професії у організаційному контексті»;

«Компанія OS Bulgaria, що разом з «ОС Україна» також входить в міжнародну групу Giunti Psychometrics, для цілей розуміння конструкту «інтегративність» використала поняття «лояльність», що є максимально близьким сфері HR в організаціях з вираженою управлінською вертикаллю. Важливо зазначити, що навіть

у даному контексті «лояльність» означає, що співробітник розуміє та поділяє цілі та цінності організації, а не персональні інтереси менеджера»;

«у нашому опитуванні, яке було застосоване в особливих обставинах, «лояльність» ніколи не використовувалася як принципово окремий показник»;

«ТОВ «ОС Україна», керуючись міжнародними стандартами, що встановлюються Міжнародною комісією з тестів (International Test Commission), здійснила всі належні процедури по науковій та культурній адаптації опитувальника. Для цього була зібрана вибірка респондентів, кількістю близько 1000 дорослих осіб, після чого були статистично обраховані норми, що дозволяють використовувати опитувальник в Україні. Адаптація методик психодіагностики під кожну конкретну професію – процедура, що не є обов'язковою, згідно з нормами професійного використання таких методик».

Звідси зрозуміло, що методика "HCS Integrity Check" призначена для цілей HR в «організаціях з вираженою управлінською вертикаллю», але для потреб відбору саме суддів її не було адаптовано.

44. Оператори не надали інформації щодо стандартизації тесту на вибірці, яка б дозволила стверджувати, що тест адаптований для роботи саме із суддями та кандидатами в судді.

45. Фахівці-тестологи також зауважили, що «необхідно першочергово отримати і врахувати статистичні норми тесту на такій особливій аудиторії. Без цього результати тесту будуть вкрай неточними і, можливо, тенденційними». Так само тестологи підтвердили висновок про те, що «кількісні висновки (а саме про них, про бали, йде мова в конкурсі) на основі психологічних тестів не можна робити без "калібрування", чи нормалізації тестів. Статистичні норми психологічного тесту, зібрані на обмеженій вибірці середньостатистичних громадян України, не можна застосовувати для формування **КІЛЬКІСНИХ** висновків (тобто балів) за результатами тестування досить специфічної суддівської аудиторії».

46. На сайті ТОВ «ОС Україна» в [описі](#) методики «HCS Integrity Check» одним із параметрів змістовної шкали зазначено (підкреслення наше):

«Склонность к конфликтам с авторитетами — позволяет изучить склонность исследуемого к явной или неявной конфронтации с руководством . Испытуемые с низкими результатами по ней проявляют себя как непокорные, свободолюбивые, часто имеющие собственное мнение о вещах, с трудом склоняющиеся к отступлению или компромиссам. Они постоянно хотят доминировать в межличностных отношениях и чувствуют дискомфорт, когда не занимают лидерские позиции. Попадая в иерархически структурированную среду, они склонны к конфликтам и явному или скрытому противопоставлению формальным авторитетам».

Отже, можна висновувати, що кандидати до Верховного Суду, які проявили себе як «непокірні, свободолюбіві, такі, що мають власну думку про речі, яких тяжко схилити до відступів чи компромісів» (це, власне, те, що слід було би вимагати від

судді), отримали за відповідним параметром низькі показники.

47. Більше того, структура висновку про підсумки тестувань особистих морально-психологічних якостей і загальних здібностей усе-таки містила показник «лояльність», оптимальним рівнем якого визначено «*дуже високий*». Тобто найкращий суддя, за задумом розробника цієї структури, має показати дуже високий рівень лояльності.

У висновку щодо одного з кандидатів психолога надав такий коментар щодо лояльності: «*Низький показник за шкалою «лояльність» може бути пов'язаний з підкресленою незаангажованістю власної позиції при прийнятті рішень*».

Моральні риси особистості		
Показники	Рівень прояву	Оптимальний рівень
Чесність		Дуже високий
Порядність		Дуже високий
Розуміння і дотримання правил та норм		Дуже високий
Відсутність контрпродуктивних дій		Дуже високий
Дисциплінованість		Дуже високий
Лояльність	Низький	Дуже високий
Загальний		низький
Висновок:		
цінність пр		
Низький показник за шкалою «лояльність» може бути пов'язаний з підкресленою незаангажованістю власної позиції при прийнятті рішень.		

Тобто оптимальним для судді вважався протилежний підхід – дуже високий рівень лояльності. Оператор тестування свідомо чи помилково не врахував базової цінності судді – [незалежності](#).

Так само, використання результатів такого тестування ВККС при оцінці потенційних суддів із вказівкою бажаного рівня лояльності як *дуже високого* залишає відкритим питання і про компетентність осіб, відповідальних за використання цього тестового інструмента загалом.

Вочевидь, за такого підходу до оцінки лояльності кандидата результати психологічного тестування, переведені ВККС у бали, можуть бути неадекватними справжнім потребам відбору суддів.

48. Як зазначалося, ТОВ «ОС Україна» пояснило «лояльність» як те, що «*співробітник розуміє та поділяє цілі та цінності організації*». Однак ставлення кандидата до яких саме цілей та цінностей вимірювалося у тесті, – нам не вдалося з'ясувати.

Наприклад, не зрозуміло, як відобразилося на результатах тестування за методикою «HCS Integrity Check» те, що особа, наприклад, не поділяє неформальних, але усталених у суддівському корпусі традицій кругової поруки, толерування «прохань» від голів судів, інших колег та представників інших гілок влади тощо. Іншими словами, чи не показали низькі результати люди, які могли би стати «агентами змін» і

долати ці негативні практики (норми).

Також не виключено, що показник змістовної шкали *«схильність до конфліктів з авторитетами»* (іншими словами, *«схильність до конфронтації з керівництвом»*) міг мати вплив також на інші параметри, які були відображені у висновку психолога, наприклад, *«відсутність контрпродуктивних дій»*, *«дисциплінованість»*, *«кооперативність»* тощо.

Центр політико-правових реформ [звернувся](#) до ТОВ «ОС Україна» з проханням прояснити ці та інші проблемні питання, однак відповіді не отримав.

49. Оцінювання кожної із 4-ох сфер (особистісної, соціальної компетентностей, професійної етики та доброчесності) мало здійснюватися [в діапазоні 0-100 балів](#). Оцінка кожної сфери – інтегрована сукупність показників по рівнях прояву декількох якостей, які мали б бути обрані з урахуванням дослідження конструктивної валідності.

Ступінь валідності лишається невідомим, адже представники оператора вказували, що використання пакету з цих 4-х методик відбувалося вперше. Привертає увагу, що окремі показники досліджених сфер бралися до уваги двічі (приміром, в оцінюванні доброчесності та соціальної компетентності).

Відповідно до методології кваліфікаційного оцінювання та роз'яснень представників ВККС під час оцінки кількості балів, які мали бути виставлені з кожної з 4-ох сфер, ураховувалися не лише тестові результати, а й результати співбесіди. Таким чином, дискреція ВККС фактично мала місце і щодо оцінювання тих характеристик, які мали б оцінюватись виключно спеціалістами-психологами. Вочевидь, що таке рішення є сумнівним, адже для повного розуміння методології та змісту наведених психологічних конструктів члени ВККС мали би бути фахівцями з психодіагностики.

Також дивним видається співвідношення максимальної оцінки рівня знань у сфері права – 90 балів, що є меншою (тобто менш значимою про формуванні рейтингу), ніж максимальна оцінка кожної з чотирьох сфер (особистісної, соціальної компетентностей, професійної етики та доброчесності) – 100 балів.

50. ВККС не оприлюднила бали кандидатів за результатами психологічного тестування. Натомість – опублікувала лише [остаточний рейтинг](#). Це не дає можливості зрозуміти, чому окремі кандидати, які знаходились на вершині рейтингу до початку цього тестування, в підсумку опинились на останніх позиціях, а деякі інші – навпаки. Так само, неможливо провести кореляційний аналіз та з'ясувати відповідність шкали «чесності і порядності» кандидатів за результатами тестування у порівнянні із правдивістю заповнення ними декларацій доброчесності.

Питання щодо критеріальної валідності та взагалі можливості вимірювання доброчесності за допомогою психодіагностичного інструменту ставили й іноземні фахівці-психологи – Франк ван Лайк ([Frank van Luijk](#)), член ради директорів консалтингової компанії [«LTP Business Psychologists»](#), взагалі [поставив під сумнів](#) можливість перевірки доброчесності за допомогою такого тесту.

Згідно з психометричним [паспортом](#) методики, критеріальна валідність оцінювалася

за участі лише 132 осіб – співробітників організації з різних трудовим стажем. Як критерій були використані дані про вчинені ними порушення на робочому місці. Слід зазначити, що для вибірки суддів та кандидатів в судді показник порушень на робочому місці не є визначальним для оцінки доброчесності.

ВККС залучила для оцінки кандидатів до нового Верховного Суду методика, яка серед іншого вимірює відданість особи правилам корпоративної спільноти і лояльність, зокрема до керівництва. Така методика може й буде корисною для відбору у централізовані управлінські структури з високими стандартами поведінки членів персоналу, але вочевидь неадекватною і навіть шкідливою для цілей відбору суддів, особливо, в умовах коли є потреба в суддях, які були б спроможними змінювати систему, а не консервувати у ній усі негативні явища. Можна констатувати, що психологічне тестування кандидатів було спрямовано на відбір потенційно лояльних до системи кандидатів і могло призвести до усунення з конкурсу кандидатів із орієнтацією на незалежність та зміну системи.

IV. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ КОНКУРЕНТНИХ УМОВ

IV (a). Можливість використання засобів зв'язку під час іспиту

51. Кандидати позитивно [оцінили](#) логістику, злагоженість роботи і доброзичливість персоналу, який забезпечував проведення іспиту (тестування і виконання практичних завдань). Також ВККС забезпечила онлайн-трансляцію тестування (камери [1](#), [2](#), [3](#), [4](#)) і виконання практичного завдання (камери [1](#), [2](#), [3](#), [4](#)).

52. Водночас відомо, що у кандидатів не вилучалися засоби зв'язку. Для виконання тестів відводилося досить багато часу, тож кандидати могли ними скористатися, наприклад, вийшовши з аудиторії на якийсь час. Більше того, кандидати мали можливість спілкуватися між собою.

Самі кандидати також [вказували](#) на це: «Починаючи з другої години іспиту, розпочалася «міграція» учасників за межі залу у супроводі «наглядачів», а на останній годині випробування у залі було не так тихо, як на момент його початку. Я звик працювати навіть у ще більшому шумі. Тому не бачив у цьому проблеми. А от деякі колеги вголос трохи обурювалися, бо не могли зосередитися».

Журналісти з посиланням на відеозапис [розповіли](#), що одна з кандидатів (пізніше ВККС рекомендувала її призначити суддею Верховного Суду) щонайменше на 40 хв. покидала аудиторію під час тестування.

53. *Залишення можливості кандидатів користуватися засобами мобільного зв'язку під час іспиту підриває довіру до того, що ВККС забезпечила рівні умови для всіх кандидатів. Адже ті кандидати, які не поклалися на власні сили, могли скористатися допомогою інших осіб і таким чином отримати перевагу на тими, хто чесно проходив тестування.*

IV (b). Ідентичність практичного завдання судовій справі, яку вирішували окремі кандидати

54. Фабули справ для виконання практичного завдання могли надати перевагу окремим учасникам конкурсу.

Учасники конкурсу віднайшли і [навели](#) справи, які використовувалися для складання фабул (були використані реальні справи з такими судовими рішеннями:

для Касаційного цивільного суду –

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45001334>,

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/51889375>,

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56221883>,

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58496630>,

для Касаційного кримінального суду –

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/54439153>,

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/56850869>,

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/61905815>).

Принаймні одна з [фабул](#), що стала публічною, дослівно відтворює обставити реальної справи, яку розглядали суди, включаючи найвищу інстанцію. Змінено лише найменування учасників спору.

55. ГРД у зв'язку з цим [повідомила](#), що окремі кандидати отримали несправедливі переваги перед іншими кандидатами, оскільки брали безпосередню участь у вирішенні справ, які покладено в основу завдань, як судді, і це наперед підриває довіру до результатів конкурсу стосовно таких кандидатів.

56. ВККС відреагувала на це повідомлення [твердженням](#), що жоден із кандидатів у зв'язку з цим не отримав конкурентної переваги перед іншими кандидатами, бо метою цього етапу конкурсу є перевірка здатності учасників конкурсу аргументовано викладати свою правову позицію як майбутнього судді Верховного Суду.

57. Експерт з оцінювання С. Мудрук [навів](#) чотири обставини, за яких не можна говорити про створення більш вигідних умов для окремих кандидатів:

- частина обставин в практичному завданні відрізняється від судової справи, з якої запозичувались ідеї;
- в практичному завданні піднімається більш широке (чи відмінне) коло правових питань;
- ідеальне (під кутом зору автора практичного завдання) рішення відрізняється від рішення, прийнятого в судовій справі, схожій на практичне завдання (в справі-прообразі);
- схема оцінювання чи формуляр оцінювання практичного завдання передбачає нарахування балів за кожну проявлену кандидатом компетенцію.

58. За повідомленням ВККС, фабули (модельні справи) були [розроблені](#) експертами, залученими проектом ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» на основі реальних справ, що розглядалися судами.

Однак в отриманому нами описі технічного завдання залученим експертам (Terms of Reference for Support of High Qualification Commission of Judges in Selection of New Supreme Court Justices – Development of Practical Exercise for Professional Skills Testing) йдеться про розроблення гіпотетичних справ для вирішення Верховним Судом разом з описом методології і способів оцінювання результатів («*hypothetical cases for a decision of the Supreme Court, together with the description of methodology and modalities of the evaluation of results*»).

Як чітко видно з практичного завдання для кандидатів до Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, залучені експерти, які його «розробляли», вибрали найпростіший шлях підготовки «гіпотетичної» справи – взяли справжню судову справу і змінили лише найменування учасників (можливо, так чинили й інші експерти).

Центр політико-правових реформ [звернувся](#) до проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» з пропозицією ініціювати перед ВККС незалежну експертизу, яка би підтвердила або спростувала отримання переваг певними кандидатами, які отримали на практичному завданні судову справу, яку вони вже вирішували. Це звернення залишилося без відповіді.

59. Порівняння оприлюднених судових рішень, які лягли в основу практичних завдань, показує, що принаймні 6 кандидатів отримали як завдання справи, які вони розглядали раніше (четверо з них пізніше стали переможцями конкурсу). А тому вони мали очевидну перевагу під час виконання завдання – правовий аналіз справи вони вже здійснювали раніше як судді у цьому процесі, а тому мали щонайменше часову перевагу для побудови логіки відповіді та пошуку шляхів вирішення справи.

За [твердженням](#) учасниці конкурсу Валентини Данішевської, нині – Голови Верховного Суду «...здається, що більшість конкурсантів страждали не від недостатності досвіду, а скоріше, через брак часу. На все було п'ять годин. Дві із них я витратила на прочитання матеріалу, який видали».

[Повідомлення](#) ВККС про те, що вона перевіряє «здатність кандидатів на посаду судді до Верховного Суду здійснювати правовий аналіз, формулювати юридичні аргументи та обґрунтовувати правову позицію, а не співпадіння висновків кандидатів із судовими рішеннями у справах, що стали прототипами модельних», лише підтверджує висновок про важливість часової переваги для здійснення юридичного аналізу та формулювання висновків відповідним кандидатом.

Однак виглядає, що не всі колеги ВККС дотримували такого підходу. Наприклад, [аналіз](#) результатів оцінювання практичного завдання для кандидатів до Касаційного адміністративного суду показав велике провалля у балах (12,5 балів із максимальних 120 балів, які відводилися на це завдання) між тими, хто показав кращий результат, і кандидатами з гіршим результатом. Це не відповідає кривій нормального розподілу (а крива передбачає, що середніх за результатами людей буде більша кількість, а не відсутня взагалі), що є нелогічним та значимо відрізняється від розподілу результатів кандидатів до інших касаційних судів. Таке можливо, якщо ті, хто виставляв оцінки, більше брали до уваги правильність / неправильність рішення за суттю, ніж переконливість аргументації кандидатів. А це може спростувати попереднє

твердження ВККС, що вона оцінювала юридичні аргументи та обґрунтування.

60. Отримання під час виконання практичного завдання окремими кандидатами справи, яку вони вирішували до того як судді, з високою ймовірністю привело до отримання ними необґрунтованих переваг під час конкурсу. ВККС не навела переконливих аргументів і доказів для спростування наявності таких переваг, зокрема, не оприлюднила завдання, самі роботи і оцінки за них від кожного члена з наведенням критеріїв оцінювання.

IV (c). Вибіркове врахування висновків ГРД

61. ГРД [затвердила](#) 146 негативних висновків щодо кандидатів (після додаткових пояснень від кандидатів 12 з них були скасовані). 62 % висновків, які не були скасовані, ВККС пододала. Негативні висновки мали 25 % кандидатів, рекомендованих ВККС до призначення у новий Верховний Суд.

62. Аналіз рішень ВККС за результатами розгляду висновків ГРД показує, що ВККС часто за подібних обставин приймала протилежні рішення.

Наприклад, за незазначення транспортних засобів членів сім'ї у майновій декларації ВККС припинила участь у конкурсі судді [Андрія Бутирського](#), водночас ця ж сама обставина не завадила ВККС визначити перше місце у рейтингу кандидатів до Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду за [Ларисою Мороз](#).

Неправдиві відомості у декларації доброчесності стали підставою для припинення участі у конкурсі [Олександра Кравця](#) і [Степана Домусчі](#), але не завадили стати переможцями конкурсу [Олександрю Золотнікову](#), [Олександрю Прокопенкові](#), [Михайлу Грициву](#), [Тетяні Шевченко](#), [Тетяні Франтовській](#) та іншим. ВРП відмовилася вносити подання стосовно призначення суддею Верховного Суду лише стосовно Т. Франтовської, зокрема, посилаючись на неправдиві відомості у декларації доброчесності.

63. Вибіркове врахування висновків ГРД як з боку ВККС, так і з боку ВРП, прийняття за подібних обставин протилежних рішень може свідчити про те, що справжніми мотивами для таких рішень були не об'єктивні обставини, а суб'єктивні.

IV (d). Неналежна перевірка кандидатів компетентними державними органами

64. Під час відбору суддів нового Верховного Суду було виявлено численну кількість випадків неналежного виконання державними органами своїх функцій щодо перевірки майнового стану. На інформацію від таких органів спиралася ВККС.

У багатьох рішеннях ВККС спиралася на довідки від Національного агентства з запобігання корупції (НАЗК).

Наприклад, у [довідці](#) НАЗК щодо кандидата на посаду судді Тетяни Франтовської зазначено, що «за результатами спеціальної перевірки станом на 20.01.2017 НАЗК не

встановлено розбіжностей між відомостями, зазначеними у розділах 8 «Корпоративні права» та 9 «Юридичні особи кінцевим бенефіціарним власником (контролером) яких є суб'єкт декларування або члени його сім'ї» та наявною у НАЗК інформацією та базами даних».

Водночас чоловік вказаної кандидатки володів корпоративними правами у двох суб'єктах господарювання, що не було вказано у декларації, яка була предметом спеціальної перевірки НАЗК, хоч і мало бути зазначено.

Незважаючи на це, ВККС рекомендувала кандидата призначити на посаду судді Верховного Суду. Проте ВРП, посилаючись на оприлюднені [результати](#) громадського розслідування про недекларування кандидатом корпоративних прав, що належать її чоловіку, [відмовила](#) Т. Франтовській у внесенні Президенту України подання про призначення на посаду судді Верховного Суду.

ВРП, обґрунтовуючи своє рішення, вказала, що *«інформація про недекларування кандидатом корпоративних прав, що належать її чоловіку, не була предметом розгляду Комісії»*. Однак насправді ВККС володіла інформацією про корпоративні права чоловіка кандидатки, оскільки про це було зазначено у довідці іншого державного органу – Національного антикорупційного бюро України. Та й ВККС самостійно могла перевірити чи встановити цю інформацію за допомогою відповідного державного реєстру.

Усе це свідчить про те, що і НАЗК, і ВККС неналежно виконували свої повноваження.

65. Більше того, є підстави стверджувати, що НАЗК свідомо надавала недостовірну інформацію стосовно певних кандидатів. Так, через декілька місяців після закінчення конкурсу керівниця департаменту фінансового контролю НАЗК Ганна Соломатіна [публічно заявила](#), що, незважаючи на формальну незалежність, НАЗК мала [«кураторів»](#) в Адміністрації Президента, з якими треба було «погоджувати» результати перевірок майнових декларацій. Крім того, керівництво НАЗК закрило їй доступ до результатів перевірок декларацій кандидатів до Верховного Суду, які проводилися до її призначення.

Ганна Соломатіна [повідомила](#), що *«е-декларування використовується для покривання чиновників, лояльних до влади, розправи над неугодними та з метою особистого збагачення голови НАЗК та членів НАЗК. Результати перевірок фальсифікуються так, як це потрібно керівництву НАЗК»*. Вона передала документи про факти корупції у НАЗК до Генеральної прокуратури, але їх повернули до НАЗК без розгляду.

66. За перевірку електронних декларацій по місту Києву та Київській області (а це половина кандидатів до нового Верховного Суду, які дійшли до стадії співбесід із ВККС) відповідала Тетяна Шкрєбко, заступниця керівника Департаменту фінансового контролю та моніторингу способу життя НАЗК. Із журналістських [розслідувань](#) стало відомо, що на момент проведення перевірок вона була засуджена за низку службових злочинів до 5 років позбавлення волі умовно з іспитивим строком в один рік.

Обвинувальний вирок щодо неї набрав законної сили і вона мала бути звільнена (згідно зі статтею 84 Закону України «Про державну службу», її мало бути звільнено через 3 дні після оголошення вироку). Однак її було звільнено лише у липні 2017 р. – після закінчення конкурсу до Верховного Суду.

Це надзвичайна подія, коли особа, винна у вчиненні службового злочину, відповідає за перевірки майнових декларацій. Це ставить під сумнів результати усіх проведених перевірок. Цілком ймовірно, що Т. Шкрєбко спеціально давали можливість залишатися на посаді в обмін на фальшування результатів перевірок декларацій. Це припущення посилюється й тим, що вирок суду щодо неї усупереч закону так і не був оприлюднений в Єдиному державному реєстрі судових рішень.

67. Ось ще один приклад неналежного виконання державними органами з контролю своїх повноважень. Так, одним із аргументів, який часто наводила ГРД у своїх висновках, було те, що кандидат вказав неправдиві або неповні відомості у майновій декларації за 2013 р. Копію цієї декларації судді подавали для перевірки згідно із Законом України «Про очищення влади». У разі недостовірності відомостей щодо наявності майна (майнових прав), зазначених у цій декларації до кандидатів, які були суддями, мала бути застосована заборона, визначена Законом України «Про очищення влади», протягом десяти років обіймати відповідні посади.

Усі кандидати, спростовуючи такі аргументи ГРД, формально посилалися на висновки відповідних державних органів про відсутність підстав для застосування заборон, визначених Законом України «Про очищення влади».

Однак у деяких [рішеннях](#) ВККС визнавала неправдивість даних у відповідних майнових деклараціях, хоч насправді це мала виявляти державна фіскальна служба, а не громадський орган.

68. *Зафіксовані випадки неналежного виконання державними органами своїх функцій щодо перевірки кандидатів (зокрема, державною фіскальною службою, НАЗК, ВККС) свідчать про незабезпечення рівних конкурентних умов під час конкурсу для всіх кандидатів. Більше того, є відомості, які вказують на маніпулювання державними органами інформацією на користь певних кандидатів.*

V. ПРОЗОРИСТЬ І ЗРОЗУМІЛІСТЬ РЕЗУЛЬТАТІВ ОЦІНЮВАННЯ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА ТА КАНДИДАТІВ

V (а). Вимоги закону щодо прозорості

69. Закон вимагає від ВККС максимальної прозорості проведення конкурсу, який відбувається за процедурою кваліфікаційного оцінювання (підкреслення наші):

«Кваліфікаційне оцінювання проводиться прозоро та публічно, у присутності судді (кандидата на посаду судді), який оцінюється, та будь-яких заінтересованих осіб» (ч. 4 ст. 84 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»);

«Кваліфікаційне оцінювання включає такі етапи:

- 1) складення іспиту;*
- 2) дослідження досьє та проведення співбесіди.*

...

Вища кваліфікаційна комісія суддів України зобов'язана забезпечити прозорість іспиту. На кожному етапі та під час оцінювання результатів можуть бути присутніми будь-які заінтересовані особи» (ч. 1-2 ст. 85 цього Закону)

«Суддівське досьє (досьє кандидата на посаду судді) є відкритим для загального доступу на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, за винятком:

- 1) відомостей про місця проживання або перебування, дати народження фізичних осіб, їх адрес, номерів телефонів чи інших засобів зв'язку, адрес електронної пошти, реєстраційних номерів облікових карток платників податків, серій та номерів паспортів, військових квитків, місцезнаходження об'єктів власності (крім області, району, населеного пункту, де знаходиться об'єкт), реєстраційних номерів транспортних засобів;*
- 2) відомостей про результати проведення тестувань з метою перевірки особистих морально-психологічних якостей судді (кандидата на посаду судді), загальних здібностей судді (кандидата на посаду судді), а також медичних відомостей;*
- 3) будь-яких відомостей та даних щодо неповнолітніх дітей, крім відомостей щодо майна, майнових прав, активів, інших об'єктів декларування, що перебувають у їх власності відповідно до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка подається суддею (кандидатом на посаду судді);*
- 4) інформації, що містить державну таємницю».*

V (b). Окремі досягнення у забезпеченні прозорості

70. ВККС забезпечила он-лайн трансляцію на своєму [youtube-каналі](#) двох складових іспиту (тестування і виконання практичних завдань) і участь спостерігачів під час їх проведення, а також трансляцію засідань за участю кандидатів і членів ГРД.

Так само ВРП наживо [транслявала](#) засідання Вищої ради правосуддя з розгляду матеріалів щодо внесення подання Президентові України про призначення кандидатів на посади суддів Верховного Суду.

71. *Он-лайн трансляції засідань – важливе досягнення відбору суддів до нового Верховного Суду. Але, здається, численні заяви представників влади про «безпрецедентну прозорість конкурсу» обґрунтовувалися лише цим.*

Проте насправді прозорість відбору суддів не може вичерпуватися лише відеотрансляціями, що не достатньо, аби зробити переконливий висновок про його чесність. Прозорості бракувало самому оцінюванню кандидатів під час конкурсу.

V (c). Проблеми з оприлюдненням досьє і рішень ВККС

72. Ще до початку грудня 2016 р. ВККС мала забезпечити автоматизацію процесу ведення досьє (пп. 3 п. 41 розділу XII Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), але цього не зробила.

Цей строк було подовжено до 30 вересня 2017 р. Законом [№ 2147-VIII](#) від 3 жовтня 2017 р, який набрав чинності 29 листопада 2017 р. Але і після цього ніщо не вказує на те, що почала функціонувати автоматизована система формування і ведення досьє. Вони й далі ведуться у паперовій формі, а їх матеріали скануються і частково [розміщуються](#) в Інтернеті у незручному для користування вигляді.

73. Протягом тривалого часу досьє кандидатів до нового Верховного Суду не оприлюднювалися на сайті ВККС, як того вимагав закон (ч. 7 ст. 85). Це стало підставою для [заяв](#) коаліцій громадських організацій з вимогою виконати закон і забезпечити прозорість конкурсу, зокрема і відкритість досьє.

Лише наприкінці березня 2017 р. приблизно за місяць до співбесід під тиском громадськості ВККС почала [оприлюднювати](#) окремі матеріали досьє кандидатів, - щоправда, не всіх, а лише тих, яких допустила до співбесід.

Навіть після закінчення конкурсу до Верховного Суду і оголошення його результатів ВККС не оприлюднювала рішень за наслідками кваліфікаційного оцінювання кандидатів.

Ці рішення не надавалися і за запитами на доступ до публічної інформації. ВККС то посилалася на те, що такі рішення є [«службовою інформацією»](#), то на те, що доступ до таких рішень забезпечується лише через сайт ВККС і відповідна інформація [«готується до розміщення»](#).

Станом на 24 жовтня 2017 р. було [оприлюднено](#) матеріалів досьє щодо 58 % кандидатів, рішень ВККС про підтвердження / не підтвердження здатності здійснювати правосуддя в суді касаційної інстанції – щодо 32 % кандидатів. Водночас не було оприлюднено жодного вмотивованого рішення ВККС за наслідками розгляду висновків ГРД.

Лише у листопаді-грудні 2017 р. рішення ВККС були включені до оприлюднених [матеріалів](#) досьє кандидатів. Водночас і досі оприлюднені досьє є неповними, оскільки всупереч затвердженим ВККС [правилам](#) не містять висновків ГРД.

74. Тривале неоприлюднення досьє кандидатів не може бути виправдане технічними причинами, адже у ВККС достатнє матеріально-технічне забезпечення і потужна підтримка проектів міжнародної технічної допомоги. Складається враження, що це була свідомо позиція ВККС або її керівництва.

Більше того, довготривале (понад чотири місяці) неоприлюднення рішень ВККС було пов'язане або з відсутністю виписаних рішень ВККС, або з сумнівною їх якістю (і, відповідно, небажанням їх оприлюднювати до призначення суддів у Верховний Суд), або з обома причинами одночасно.

V (d). Непрозорість результатів оцінювання

75. 27 липня 2017 р. ВККС [оприлюднила](#) результати кваліфікаційного оцінювання в межах конкурсу до нового Верховного Суду. Результати включали позицію у рейтингу до відповідного касаційного суду у складі Верховного Суду і загальний бал за результатами оцінювання кожного кандидата.

Лише у листопаді 2017 р. в оприлюднених [матеріалах досьє](#) кандидатів з'явилися рішення ВККС з балами окремо за: 1) результатами анонімного тестування, виконання практичного завдання, а також за критеріями: 2) компетентність; 3) доброчесність; 4) професійну етику.

76. Водночас, згідно з [Положенням](#) про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення, ВККС мала оцінити кожного кандидата за [70 показниками](#). І саме ці оцінки закликали оприлюднити

З боку представників [професійного середовища](#), [громадського сектору](#) та [міжнародних організацій](#) лунали заклики до ВККС оприлюднити оцінки всіх кандидатів за кожним із показників, за які виставлялися оцінки, оскільки це дає можливість побачити наскільки чесно оцінювалися кандидати. Так, наприклад, Глава Представництва ЄС в Україні Х'юг Мінгареллі [вважає](#): *«Щодо кожного з відібраних кандидатів слід опублікувати загальну оцінку та показники по кожному із параметрів, відповідно до методології оцінювання. Також можна було б запровадити мінімальну прохідну оцінку для кожної із підкатегорій, або хоча б щодо параметру доброчесності, який залишається головним задля забезпечення довіри до процесу відбору»*.

Однак ВККС не відреагувала на ці заклики.

77. Деякі кандидати публічно та аргументовано звинуватили ВККС у нечесності конкурсу. Наприклад, науковець Максим Селіванов [заявив](#): *«як учасник конкурсу можу стверджувати: конкурс до Верховного суду проведено відкрито, публічно та НЕЧЕСНО»*. На його думку, ВККС використала свої дискреційні повноваження упереджено на користь певних осіб, чим спотворила результати конкурсу. У своїй [публікації](#) таке твердження він обґрунтовує своїми спостереженнями на основі аналізу рейтингу кандидатів, матеріалів їх досьє кандидатів та відеозаписів співбесід з кандидатами.

Зокрема, М. Селіванов порівняв свої (ті, що були оприлюднені) результати із оприлюдненими результатами іншого науковця Є. Краснова, якого в подальшому було призначено до нового Верховного Суду. Матеріали досьє та співбесіди свідчили про приблизну рівність об'єктивних показників кандидатів, а однак оцінка ВККС свідчила, що виставлені бали другому кандидатові були на 24 % вище від першого.

Таку відмінність тяжко пояснити навіть можливою розбіжністю у результатах психологічного тестування, які ВККС вирішила не оприлюднювати.

78. Окремої уваги потребує проблема засекречення результатів оцінювання за

наслідками психологічного тестування. Адже «закритість» від суспільства значної частини балів, яка могла мати і мала вирішальне значення на розташування кандидатів у рейтингу, залишає великий простір для маніпуляцій, а відповідно негативно впливає на рівень довіри до оголошених результатів.

ВККС не оприлюднила методології чи підходу, за яким якісна інформація, отримана в процесі тестування (рівень прояву певних якостей та їх сукупностей), мала переводитись і переводилася у кількісну оцінку (бали). Відповідно до Положення Комісія мала затвердити методику проведення тестувань, які проводяться для визначення особистої і соціальної компетентності, але не відомо, чи вона це зробила.

Залишаються невідомими результати оцінювання особистої компетентності, соціальної компетентності, професійної етики, доброчесності як в цілому, так і за складовими, визначеними ВККС. Це не дозволяє з'ясувати, чи є, наприклад, кореляція між результатами тестування в частині доброчесності та зафіксованими фактами подання окремими кандидатами неправдивих відомостей в деклараціях доброчесності.

Президент Міжнародної громадської організації «Універсальна екзаменаційна мережа UENet» С. Мудрук [вважає](#), що *«(я)кщо якийсь із показників чи його компонент безпосередньо визначається в психологічному тестуванні і безпосередньо визначає бал за цей компонент (показник), то результат тестування в цій частині не може бути конфіденційним. Якщо показник чи його компонент визначається за результатами декількох виміряних в психологічному тестуванні параметрів, Комісія має повідомити спосіб формування балу за такий компонент чи показник (на основі яких саме виміряних психологічних параметрів і за якою схемою розраховується бал), а також визначений комісією бал»*.

79. На різних етапах конкурсу громадськість закликала ВККС бути більш прозорою в визначенні проміжних результатів:

- забезпечити під час проведення конкурсу до нового Верховного Суду оперативне оприлюднення на сайті комісії конкурсних завдань і конкурсних робіт кандидатів після їх виконання, а після оцінювання – з прив'язкою до кандидатів і оцінки цих робіт кожним із членів комісії ([заява](#) коаліції громадських організацій Реанімаційний пакет реформ» (далі – РПР) від 1 березня 2017 р.);

- після оголошення оцінок за практичне завдання опублікування самих завдань, текстів робіт кандидатів і виставлені їм бали кожним з тих, хто перевіряв роботи, за відповідними критеріями оцінювання ([заява](#) ГРД від 28 березня 2017 р., [заява](#) РПР від 10 квітня 2017 р.);

- проводити публічне поіменне голосування щодо висновків ГРД як в колегіях, так і на пленарному засіданні ВККС і оприлюднити результати голосування кожного члена комісії щодо цього; урегулювати порядок виставлення балів кандидатам за результатами співбесід; оприлюднити методологію оцінки кандидатів та виставлення індивідуальних оцінок членами ВККС за результатами співбесід ([заява](#) РПР від 19 квітня 2017 р.);

- оприлюднити бали (загальні і від кожного члена колегії ВККС) за результатами співбесід кандидатів, щодо яких немає висновку ГРД, до початку пленарних засідань щодо розгляду таких висновків; проводити поіменне голосування за подолання висновків ГРД та негайно оприлюднити протоколи такого голосування, передбачити в Регламенті ВККС, що персональне голосування членів Комісії на її пленарному засіданні відбувається відкрито в режимі он-лайн трансляції (заява РПР від 11 травня 2017 р.; [заява](#) ГРД від 30 травня 2017 р.);

- оприлюднити усі рішення за результатами розгляду висновків та інформації ГРД із зазначенням мотивів врахування чи неврахування доводів, викладених у них ([заява](#) РПР від 28 листопада 2017 р.

Такі заклики були спрямовані на те, щоб запобігти можливим маніпуляціям з боку ВККС під час проведення конкурсу і зробити результати оцінювання зрозумілими для суспільства.

ВККС проігнорувала усі ці заклики, крім останнього – вона оприлюднила свої рішення за результатами розгляду висновків ГРД більш як через чотири місяці після їх прийняття – вже після закінчення конкурсу і розгляду кандидатів у ВРП.

80. Журналісти також подавали запити на отримання зразків тестів, практичних завдань, результатів оцінювання виконання практичного завдання, однак ВККС [відмовила](#) у задоволенні запитів, посилаючись на те, що ці відомості становлять службову інформацію з обмеженим доступом.

81. Здається, навіть для переможців конкурсу походження багатьох складових оцінки залишилося незрозумілим. Ось як це [описав](#) блогер, який брав участь у зустрічі з чотирма переможцями конкурсу: один з них «честно признал, что многие элементы конкурса, кто и за что получил конкретные баллы, он не понимает. ... Остальные молча согласились – никто не попробовал доказывать, что он понимает комплексную методику оценивания» [чесно визнав, що багато елементів конкурсу, хто і за що отримав конкретні бали, він не розуміє. ... Інші мовчки погодилися – ніхто не намагався доводити, що він розуміє комплексну методику оцінювання].

82. *Непрозорість оцінювання кандидатів в межах конкурсу до нового Верховного Суду тягне за собою неможливість перевірити кореляцію виставлених кандидатам балів за критеріями, які визначені законом і внутрішніми правилами ВККС, аби переконатися, що відбір був чесним. Походження виставлених балів незрозуміле ні суспільству, ні самим кандидатам.*

Нереагування ВККС на заклики забезпечити прозорість всього процесу оцінювання може бути непрямим підтвердженням маніпулятивного характеру виставлення балів.

V (e). Неочевидність мотивів відхилення висновків ГРД з боку ВККС

83. Під час конкурсу до Верховного Суду ГРД затвердила 146 висновків про невідповідність кандидатів критеріям доброчесності та професійної етики (12 висновків ГРД скасувала після отримання пояснень від кандидатів).

59 кандидатів, які за висновком ГРД не відповідають критеріям доброчесності та професійної етики, припинили участь у конкурсі, з них – 8 кандидатів з власної ініціативи.

ВККС на пленарних засіданнях подолала висновки ГРД щодо 76 кандидатів, з них 30 кандидатів були рекомендовані до Верховного Суду. Серед них є ті, хто ухвалював політично вмотивовані рішення; грубо порушував рішення Європейського суду із прав людини; не пояснив походження власних статків; подавав неправдиві відомості в деклараціях; свавільно забороняв мирні зібрання під час Революції Гідності.

84. Глава Представництва ЄС в Україні Х'юг Мінгареллі [заявив](#): *«Хоча процес відбору до нового Верховного Суду і є безпрецедентним з точки зору прозорості, ВККС має здійснити всі необхідні кроки, щоб розвіяти будь-які сумніви щодо об'єктивності та неупередженості остаточного обрання суддів. Доброчесність майбутніх суддів має бути безсумнівною. Призначення навіть декількох суддів із запламованою репутацією може поставити під загрозу довіру до всього процесу».*

85. За результатами аналізу рішень ВККС щодо цих 30 кандидатів можна зробити висновок про відсутність переконливого спростування фактів, наведених у висновках ГРД. У мотивувальній частині рішень наводяться аргументи висновку ГРД і пояснення кандидата, при цьому оцінка комісією пояснень кандидатів зазвичай відсутня. Лише в деяких рішеннях позицію ВККС щодо кожного зауваження ГРД виділено чітко.

Складається враження, що здебільшого ВККС вважала достатнім навести пояснення кандидата для того, щоби спростувати тези із висновку ГРД. Таким чином, поясненням Кандидата надається своєрідна «презумпція правильності», а тезам із висновку ГРД – «презумпція помилковості чи необґрунтованості».

86. Помітно, що ВККС не визначила свою роль під час розгляду негативних висновків ГРД у процедурі конкурсу. Судячи з аналізу вказаних рішень, ВККС, з одного боку, не хоче брати на себе функцію дослідника та оцінювача обставин, які, на думку ГРД, свідчать про невідповідність кандидата певним критеріям доброчесності та професійної етики, але з іншого боку, активно оперує як доведеними фактами тезами із пояснень кандидатів. ВККС також часто у своїх рішеннях використовувала формулу: «ГРД не надала достатніх доказів».

87. У багатьох випадках замість оцінки негативних обставин про кандидатів, наведених у висновках ГРД, ВККС відкинула їх оскільки, вони не підтверджені рішенням державного органу про притягнення до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності».

Зрозуміло, що за такого підходу роль ГРД зводиться нанівець, адже, якби такі рішення державних органів були, то вони були би відомі ВККС і без ГРД. На відміну від ВККС, ГРД не зводила поняття доброчесності і професійної етики до констатації незаконності дій. Адже вимоги доброчесності та професійної етики є значно ширшими за змістом, ніж юридична оцінка дій кандидата, яку можуть робити державні органи.

88. У деяких висновках ГРД посилалася на участь кандидата в ухваленні свавільних судових рішень, тобто рішень, прийнятих зі злим умислом або з грубою недбалістю – про безпідставні заборони мирних зібрань, засудження з політичних мотивів, або які прямо визнані свавіллям Європейським судом з прав людини. Натомість ВККС цитувала європейські рекомендації, що рішення судів не повинні переглядатися інакше, ніж через визначену законом процедуру апеляцій, а оскарження – це єдиний спосіб, у який судді відповідають за свої рішення, крім випадків, коли вони діють недобросовісно. Також ВККС посилалася на ст. 49 Закону «Про судоустрій і статус суддів», згідно з якою суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судове рішення, за винятком вчинення ним злочину або дисциплінарного проступку.

Водночас з порівнянням тверджень ГРД із заходами відповідальності тяжко погодитися. Вибуття кандидата з конкурсу у разі непідтвердження здатності здійснювати правосуддя в касаційному суді не є заходом юридичної відповідальності, а оцінка кандидата не є переглядом судового рішення, адже не тягне за собою його зміни чи скасування.

89. Рекомендації ВККС щодо кандидатів на посаду суддів Верховного Суду розглядала ВРП і за результатами розгляду вносила подання Президенту України про призначення на посаду.

ГРД виявила намір відстоювати висновки перед ВРП, однак до участі в засіданнях ВРП її представники допущені не були.

90. Голова ВРП Ігор Бенедисюк під час зустрічі із представниками дипломатичних установ країн Великої сімки, яка відбулася 20 вересня 2017 р., [запевнив](#): «Уся надана ГРД інформація перевірена ВККС і повторно перевіряється ВРП». Голова ВРП повідомив, що ВРП докладає максимум зусиль для пояснення громадськості своїх рішень та способу дій.

91. 4 жовтня 2017 р. УНІАН оприлюднило витяги з [листа](#) Представництва Європейського Союзу в Україні, у якому йшлося про необхідність усунення будь-яких сумнівів у доброчесності кандидатів, яких ВРП пропонуватиме для призначення: *«Запропонований список кандидатів включає декількох осіб, щодо яких було висловлено негативний висновок ГРД, яка особливо наголосила на розбіжностях поміж їх активами та їх законним доходом. ... У відповідності до європейських стандартів ВРП повинна пояснити свої рішення таким чином, щоби жодних обґрунтованих сумнівів не залишилося щодо чесності запропонованих кандидатів, і відповідно до цього, відновити довіру українських громадян у незалежності і чесності Верховного Суду».*

92. Натомість обґрунтування кожного подання ВРП про призначення на посаду судді Верховного Суду зводилося лише до однієї стандартної фрази: *«не встановлено обґрунтованого сумніву щодо відповідності кандидата критерію доброчесності чи професійної етики або інших обставин, які можуть негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у зв'язку з призначенням її на посаду судді».*

93. У переважній більшості випадків рішення ВККС щодо подолання негативних висновків ГРД не містять переконливого мотивування на користь доброчесності та етичності поведінки кандидатів. Рішення ВРП щодо кандидатів взагалі не містить такого мотивування. Усе це також не сприяє прозорості результатів конкурсу і довірі до них.

VI. ДОТРИМАННЯ БЕЗСТОРОННОСТІ ТА НЕЗАЛЕЖНОСТІ ПІД ЧАС ВІДБОРУ

VI (а). Вимоги закону щодо безсторонності та незалежності

94. Закон визначає, що:

«Вища кваліфікаційна комісія суддів України є державним органом суддівського врядування» (ч. 1 ст. 92 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»);

«Члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України повинні у своїй діяльності та поза її межами дотримуватися найвищих стандартів етичної поведінки, в тому числі принципів та правил етики, які застосовуються до суддів» (ч. 12 ст. 94 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»);

«Член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України не має права брати участь у розгляді питання та ухваленні рішення і підлягає відводу (самовідводу), якщо наявні дані про конфлікт інтересів або обставини, що викликають сумнів у його безсторонності» (ч. 1 ст. 100 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»);

«Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування» (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»);

«Особа, обрана (призначена) членом Вищої ради правосуддя, складає присягу такого змісту:

"Присягаю сумлінно, чесно і неупереджено здійснювати повноваження члена Вищої ради правосуддя для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, дотримання норм Конституції України і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів"» (ч. 1 ст. 19 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»);

«Член Вищої ради правосуддя зобов'язаний відмовитися від участі у розгляді питання, якщо:

1) він перебуває у родинних чи інших особистих стосунках із суддею, кандидатом на посаду судді чи прокурором, стосовно якого розглядається питання, а також особою, яка звернулася зі скаргою до Вищої ради правосуддя;

2) він особисто, прямо чи побічно заінтересований у справі, яку розглядає такий суддя;

3) за наявності іншого конфлікту інтересів або обставин, що викликають сумнів у його неупередженості» (ч. 5 ст. 20 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»);

VI (b). Проблеми безсторонності і незалежності членів ВККС

95. Згідно з [даними](#) сайту PROSUD, стосовно шести членів ВККС (з 15) виявлено факти, які є подібними до поведінки, що стала підставою для негативних висновків ГРД щодо кандидатів.

ГРД у зв'язку з цим [закликала](#) ВККС докласти усіх зусиль для того, аби не допустити ухвалення рішення щодо відповідності кандидатів на посаду судді Верховного Суду за наявності у будь-якого члена ВККС конфлікту інтересів та не піддати сумніву об'єктивність та легітимність результатів конкурсу.

На сайті ВККС відсутня будь-яка інформація, чи заявляли члени самовідвід у зв'язку з цим і яким чином ВККС вирішувала ці питання.

Однак на підставі аналізу рішень ВККС, які містяться в матеріалах досє кандидатів, у багатьох випадках такі члени брали участь у подоланні висновків стосовно відповідних кандидатів, а тому об'єктивно не виглядають безсторонніми.

96. Участь членів ВККС, стосовно яких виявлено факти, що є подібними до поведінки кандидатів, яка стала підставою для негативних висновків ГРД, у розгляді питання стосовно подолання таких висновків, зумовлює об'єктивні сумніви у сприйнятті ВККС як безстороннього органу.

VI (c). Проблеми безсторонності та незалежності членів ВРП

97. Питання безсторонності та незалежності не менш важливі і для чинного складу ВРП, яка розглядала питання щодо внесення подань Президенту стосовно призначення кандидатів на посаду судді Верховного Суду.

98. Фондація ДЕЮРЕ виявила [71 ситуацію](#) вірогідного конфлікту інтересів, які однак не призвели до утримання членами ВРП від участі у розгляді кандидатів до Верховного Суду. Серед них випадки, коли кандидат зазначив члена ВРП як особу, яка могла надати рекомендацію, а відповідний член був доповідачем на засіданні ВРП щодо такого кандидата; коли до члена ВРП можна висунути такі самі зауваги щодо доброчесності, що й до певного кандидата (приватизація службового житла, свідоме перекручення змісту рішення Європейського суду з прав людини, що призвело до повторного програшу України в цьому ж суді тощо); участь члена ВРП як сторони у справі, яку кандидат розглядав як суддя; участь члена ВРП і кандидата у судовій справі на боці сторін з протилежними інтересами тощо. Це не стало перешкодою для участі членів ВРП у розгляді питань стосовно таких кандидатів і навіть бути доповідачем з цих питань.

Під час розгляду питань щодо кандидатів до Верховного Суду члени ВРП у 61 випадках заявляли самовідвід, вочевидь, не вважаючи себе безсторонніми щодо розгляду певних кандидатів (найчастіше у зв'язку зі спільною роботою з кандидатом). У 57 з цих випадків ВРП [не прийняла](#) їхнього відводу. Це ставить під сумнів

легітимність участі таких членів у розгляді питань, де вони самі себе не вважали безсторонніми. При цьому задоволення цих самовідводів не призвело б до відсутності кворуму для ухвалення рішень ВРП.

Більше того, на [думку](#) професора Василя Нора і доцента Оксани Калужної, «за умови спільної роботи суддів (суддів у розумінні ст.6 ЄКПЛ, і членів ВРП та членів ВККС у т.ч.) зі сторонами провадження (в нашому випадку, кандидатами до ВС у процедурах формування нового ВС) належало б заявляти самовідвід», інакше «у стороннього спостерігача могли б виникнути сумніви в неупередженості судді». І цей відвід мав би бути задоволений, крім випадку, коли «жодний інший суд не може бути призначений для розгляду даної справи».

Вчинення дій і прийняття рішень в умовах конфлікту інтересів несе реальні [ризики](#) як для членів ВРП, які це допустили, так і для суддів Верховного Суду, призначених на посади за наведених обставин.

99. Серед 120 переможців конкурсу двоє – це чинні члени ВРП – Алла Лесько та Алла Олійник, а ще двоє – Андрій Овсієнко та Ярослав Романюк – були конкурсантами, однак, припинили участь у конкурсі за власним бажанням. Перші двоє не брали участі у вирішенні ВРП питання про внесення подань про призначення суддів Верховного Суду.

ВРП здійснює оцінку законності процедури і результатів конкурсу, дій (бездіяльності) ВККС. На [думку](#) професора Василя Нора і доцента Оксани Калужної, «цілком логічно і передбачувано, що члени ВРП, які самі пройшли конкурсну процедуру на посади суддів Верховного Суду, не мають права у статусі арбітра оцінювати законність процедури конкурсу ні щодо себе самих, ні щодо інших учасників конкурсу».

Звідси можна висновувати, що і А. Овсієнко і Я. Романюк повинні були уникнути участі у розгляді питань ВРП за наслідками конкурсу до нового Верховного Суду, в якому вони брали участь.

100. Відомо, що під час роботи у ВРП щонайменше три члени ВРП отримали від Президента України державні нагороди. Так, Голову ВРП [Ігора Бенедисюка](#), який одночасно є суддею, нагороджено іменною зброєю, членів ВРП [Олексія Маловацького](#) і [Тетяну Малащенко](#) – почесним званням «Заслужений юрист України».

Прийнявши державну нагороду, Голова ВРП, суддя І Бенедисюк не дотримав вимоги ч. 9 ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»: «(с)уддя до звільнення з посади або припинення його повноважень не може бути нагороджений державними нагородами, а також будь-якими іншими нагородами, відзнаками, грамотами. Суддя може бути нагороджений державними нагородами лише за проявлену ним особисту мужність і героїзм в умовах, пов'язаних із ризиком для життя». У відкритому доступі відсутня інформація про випадки прояву І. Бенедисюком особистої мужності і героїзму в умовах, пов'язаних із ризиком для життя.

Прийняття членами ВРП О. Малавацьким і Т. Малашенковою державних нагород також об'єктивно породжує сумніви у їхній незалежності, хоч, на відміну від суддів, закон їм прямо не забороняє це. Але за статусом вони є «суддями над суддями». Венеційська комісія та Директорат з технічного співробітництва Генерального Директорату прав людини та правових питань Ради Європи критикували положення закону про можливість нагородження суддів, що можна розглядати як можливість «подякувати» потрібним людям (див. п. 40 проекту Спільного висновку щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [CDL-AD\(2010\)026](#)).

Уточнимо, що державні нагороди дають низку пільг нагородженим.

101. Сумніви у незалежності і безсторонності посилюються також тим, що під час позачергових виборів Президента України у 2014 р. О. Малавацький працював заступником керівника юридичної служби П. Порошенка і керував нею під час дострокових виборів до Верховної Ради України. Тоді ж він і Т. Малашенкова балотувалися до Парламенту від "Блоку Петра Порошенка". Остання також [надавала](#) юридичну підтримку бізнесу П. Порошенка.

І. Бенедисюка і Т. Малашенкову призначив до складу Вищої ради юстиції (тепер ВРП) Президент України, а О. Малавацького – Парламент за пропозицією депутатської фракції «Блок Петра Порошенка».

І. Бенедисюк вдруге очолює цей орган. Хоч його обрали головою, коли [закон](#) забороняв двічі поспіль обіймати цю посаду, але в новому Законі України [«Про Вищу раду правосуддя»](#), [проект](#) якого вніс до Парламенту Президент України, це обмеження вилучили.

Відомо, що у зв'язку із отриманням державної нагороди була подана дисциплінарна скарга на І. Бенедисюка, але на сайті ВРП немає жодної інформації про провадження за нею. Складається враження, що розгляд зволікається, щоб закінчився строк давності притягнення до дисциплінарної відповідальності.

102. У складі ВРП здійснює повноваження член, якому висунуто [звинувачення](#) у вчиненні злочину – замаху на шахрайство в особливо великих розмірах (Павло Гречківський). Хоч П. Гречківський і заперечує свою вину, однак повноваження члена ВРП не склав або участі у її роботі не зупинив. Навіть більше, він брав участь у вирішенні питання щодо внесення подання про призначення суддів до нового Верховного Суду.

Одночасно П. Гречківський є секретарем Ради адвокатів України. І хоч Закон України «Про Вищу раду правосуддя» забороняє суміщати посаду члена ВРП з участю у здійсненні професійного самоврядування, однак перехідними положеннями йому таке суміщення закон дозволив.

103. *Наведені приклади свідчать про серйозні загрози у сприйнятті діючого складу ВРП як безстороннього і незалежного органу.*

VII. ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Україна вперше сформувала найвищу судову інстанцію з використанням конкурсних процедур, під час яких кандидати мали продемонструвати свою відповідність критеріям компетентності, доброчесності і професійної етики. Конкурс був значно прозорішим, ніж попередні процедури відбору і просування по службі суддів, які застосовувалися в судовій системі.

Також для участі у конкурсі були відчинені двері не лише суддям, а й науковцям та адвокатам, що дозволило, хоч і незначно, але влити нову кров у судову систему.

Водночас є численні факти, які не дають можливість стверджувати, що формування нового Верховного Суду відбулося у легітимний і чесний спосіб:

- конкурс відбувся непрозоро, особливо, у частині визначення результатів; неможливо встановити кореляцію виставлених кандидатам балів з критеріями оцінювання;

- нереагування ВККС на заклики забезпечити прозорість всього процесу оцінювання може бути непрямим підтвердженням маніпулятивного характеру визначення результатів;

- методологія відбору є нечіткою, а її якість, так само як і валідність, надійність і точність результатів не підтверджені фахівцями;

- ВККС допускала відхилення від заздалегідь визначеної методології, з високою ймовірністю на користь конкретних кандидатів;

- психологічне тестування кандидатів серед іншого було спрямовано на відбір лояльних до системи кандидатів і могло призвести до усунення з конкурсу кандидатів із орієнтацією на незалежність та зміну системи;

- ВККС і ВРП не діяли як незалежні і безсторонні органи;

- ВККС і ВРП проігнорували важливі факти, які свідчили проти доброчесності кандидатів. У переважній більшості випадків рішення ВККС щодо подолання негативних висновків ГРД не містять переконливого мотивування на користь доброчесності та етичності поведінки кандидатів. Рішення ВРП щодо кандидатів взагалі не містить такого мотивування;

- призначення більшості очільників нового Верховного Суду з числа колишніх керівників вищих спеціалізованих судів, стосовно доброчесності яких були серйозні зауваження з боку ГРД, з високою ймовірністю свідчить про свідоме створення преференцій для таких кандидатів під час конкурсу саме з тим, щоб вони очолили касаційні суди;

- ВККС не забезпечила рівні умови для всіх учасників конкурсу, надаючи перевагу кандидатам, частина з яких у результаті обійняла посади суддів нового Верховного Суду;

- державні органи, які мали забезпечити перевірку кандидатів, передусім НАЗК, неналежно виконували свої обов'язки;

2. Виявлено серйозні юридичні загрози для функціонування нового Верховного Суду:

- не дотримано встановлені законом строків утворення нового Верховного Суду, а також відсутній акт уповноваженого органу (Президента) про утворення Верховного Суду;

- склад нового Верховного Суду призначено з порушенням встановлених законом строків;

- склад Великої палати Верховного Суду сформовано у меншій кількості, ніж визначає закон, що може призвести до сумнівів у легітимності її рішень та подальших звернень до Європейського суду з прав людини.

3. Вказані висновки дають можливість запобігти цим проблемам у майбутніх процедурах добору і кваліфікаційного оцінювання. Для цього необхідно:

- за участю незалежних експертів оцінити адекватність методик кваліфікаційного оцінювання, включаючи методики психологічного тестування, потребам добору суддів, а також валідність, надійність і точність результатів їх застосування;

- розглянути можливість реорганізації органів відбору суддів з тим, щоб забезпечити найбільше представництво «агентів змін», а не тих, хто стоїть на сторожі усталених негативних практик в судовій системі (кругова порука, політична залежність, хабарництво тощо);

- внести зміни до законів, які б давали можливість: верифікувати результат кваліфікаційного оцінювання та конкурсів, зокрема передбачити прийняття рішень органів добору суддів у процесі оцінювання та конкурсів відкритим голосуванням; уніфікувати і зміцнити підходи щодо управління конфліктами інтересів в органах добору суддів; зміцнити роль ГРД у відповідних процедурах;

- ураховуючи обґрунтовані сумніви у незалежності і безсторонності органів добору суддів, як тимчасовий захід забезпечення неупередженості та довіри до добору суддів антикорупційного суду передбачити участь представників міжнародних донорів із повноваженням ad hoc членів ВККС у відборі суддів, які вирішуватимуть справи щодо високопосадової корупції.